

Heimdallaften tisdagen 11 november 2025

Novembersammankomsten var planerad till Mårtensmäss, dvs den 11 november, som ju hänförs till den dag år 397, då helgonet Martin av Tours begravdes. Det var tänkt att bli en av Heimdall kraftigt sponsrad, nästan skånsk gåsamiddag med ankbröst à la gås jämte ett glas vin och visavi-deltagande. Emellertid kunde inte Heimdall och Smak komma överens om det ekonomiska. Det fick därför bli mer ordinärt "kyckling à la gås med kryddkokt rödkål, brysselkål och socker, stekt potatis" och utan vin på Heimdalls bekostnad men dock med visavier. Kycklingbröst alltså i st f ankbröst men det föreföll som om Smak ansträngt sig alldeles särskilt denna gång - kycklingbrösten var alldeles utmärkta liksom tillbehören, det vitsordades från alla håll.

Drygt 90 personer hade anmält sig. Det kunde ju lätt tolkas som att detta ovanligt stora antal berodde på en uppsjö av tillskyndande visavier, men deras antal visade sig stanna vid dryga dussinet. Återstår alltså att konstatera att det rimligen måste ha varit kvällens talare, folklivsprofessorn Bengt af Klintberg, som drog folk, välkänd som han ju är inte minst för skrönuppgörelserna Råttan i pizzen från 1986 och Den stulna njuren från 1994.

Han inledde sitt anförande **Jämmt skägg – om nya och gamla ordspråk och talesätt** med en kort historisk översikt.

Den började med sumeriska lertavlor och fortsatte via Bibeln, verk av en dansk ordspråkssamlare vid namn Peder Laale, som levde i Roskilde i Danmark i slutet av 1300-talet, Adagia, en kommenterad samling grekiska och latinska ordspråk, sammanställd av Erasmus av Rotterdam (trol 1466-1536), Penu Proverbiale, utgivet av ämbetsmannen och lexikografen Christofer Larsson Grubbe (1594-1681) och enligt sitt omslag "Ett ymnigt förråd aff allehanda Gambla och Nyia Swenska Ordseeder och Lährespråk", ända till Folkskolans läsebok från 1868, som i reviderade upplagor kom ut fram till 1951.

Talaren fortsatte med att förklara skillnaderna mellan ordspråk, talesätt och ordstäv och liksom beträffande begreppet atomnummer m m ovan är skrivarens sammankomstanteckningar på denna punkt ganska luddiga, varför Nationalencyklopedin får hjälpa till enligt följande.

"Ett ordspråk utgör en språklig enhet som i oförändrad form inflikas i talet, medan [å andra sidan] talesättens sentensartade uttryck syntaktiskt följer den mening vari de ingår. - Talesätt är uttryck som i motsats till bl a ordspråket rättar sig syntaktiskt efter den text eller det tal där det ingår. Talesättet 'att hoppa i galen tunna' kan sålunda omformuleras till exempelvis 'Han kommer att hoppa i galen tunna.' - Ordstävet är den speciella form av epigrammatisk folkdiktning som består av ett citat med anföringssats, lagt i munnen på en vanligtvis anonym person. Ordstävet avslutas ofta med en speciell situation, i vilken det skall ha yttrats, t ex 'Herre du min skapare sa flickan, fick se sin far naken'['!]."

Möjligen skulle man kunna sammanfatta uppslagsverkets beskrivning som att ordspråket är ett fast uttryck, talesättet något som kan anpassas språkligt till omgivningen, medan ordstävet är ett citat.

Typiska drag enligt talaren är att ordspråk ofta är korta, t ex Trägen vinner, har slutrim, t ex Idag röd, i morgon död, eller alliteration, t ex Lika barn, leka bäst. Vidare är många uttryck äldre än man kan tro, t ex Den som gräver en grop åt andra, han faller själv däri (t ex Predikaren 10,8 i Bibeln) eller Varken bu eller bä, som tillskrivs bl a Gustav Vasa eller Gräset är alltid grönnare på andra sidan, som återfinns i t ex i Geoffrey Chaucer's verk Canterbury Tales från 1300-talet.

En del har inte minst fått tillämpning inom barnuppfostran som *Man får ta skeden i vacker hand* eller *Det ska böjas i tid som krokigt ska bli* med ursprung i smide eller trähantering, där materialet måste formas medan det är ungt och böjligt.

En del visdomsord, inte minst latinska, förkortas för enkelhetens skull som t *ex Gutta cavat lapidem, non vi sed saepe cadendo* (droppen urholkar stenen inte genom sin kraft utan genom att ofta falla; jfr det mer epigrammatiska Trägen vinner), vars ursprung tillskrivs Ovidius (43 fKr-17 eller 18 eKr) men sägs ändrat till sin nuvarande form av Giordano Bruno (1548-1600), och i tillämpliga sammanhang ofta citeras bara som *Gutta cavat* eller bara som *Non vi*. Samma förkortningsmanér påträffas också i romersk rätt; t *ex* återges i juridisk diskussion ofta två fortfarande högst tillämpliga familjerättsregler som *Pater est* och *Mater semper*, förkortade från *Pater est quem nuptiae demonstrant* och *Mater semper certa est*, dvs vem som är fader utvisas genom äktenskapet, medan vem som är moder alltid är säkert.

Andra visdomsord har medvetet förvanskats som Senecas (ca 4 f Kr – 65 e Kr) beska kritik av dåtidens skolväsende, förändrat från *Non vitae sed scholae discimus* till sin raka motsats, *Vi lär inte för skolan utan för livet*, medan andra helt enkelt skojs till som En tia i handen är bättre än en tjuga i foten, En fluga gör att man inte somnar och Man lär så länge man har elever.

Förvanskning kan också ske på annat sätt. Caesars så berömda *Alea iacta est* och *Et tu, Brute*, dvs Tärningen är kastad, när han år 49 fKr gick över Rubicon och därmed utlöste det inbördeskrig, som så småningom ledde till kejsardömet, respektive Även Du, min Brutus?, sagt till fostersonen, när Caesar mördades den 15 mars 44 fKr, vilka båda citat han yttrade - om han nu alls gjorde det - inte på latin utan på grekiska, Ἀεppιφθω κυβος! och Καί συ, τεκνον?, det senare egentligen Även Du, mitt barn! och i sin latinska form i själva verket myntat av William Shakespeare i hans *The Tragedy of Julius Caesar* (akt III, sc 1) - i diverse lundensiskt spexikala sammanhang f ö ibland respektlöst återgivet som Ett, två, Brutus! eller rentav Ett, två, Brunte!.

Föredraget kan karakteriseras som en initierad och värdefull översikt över något som vi alla mer eller mindre dagligen och stundligen använder oss av men oftast nog utan att tänka på att vi gör det.

Som tidigare nämnts är en bok av talaren på gång med just titeln Jämmt skägg. Den lär komma ut på Carlssons förlag till hösten. I väntan därpå kan den intresserade skaffa sig en trevlig stund med inledningen (sidorna 5-18) i Pelle Holms inte klassiska Bevingade ord, ursprungligen från 1939, men väl hans Ordspråk och talesätt från 1965. Det är inte förspild tid!

Nedan några foton från senaste sammankomsten, tagna av Heimdalls sällskapsfotograf Jonas Jakobsson. De fyra första är genre-bilder från måltiden. På det femte syns fr v Heimdall-sångarna Roland Rydell, S Ola Thulin, Per Alm och Stig Persson som tillsammans med sångarbrodern Dick Killander flera gånger förhöjde stämningen med sina stämmor, varjämte ordf.bordet syns i bakgrunden. Det sjätte fotot visar just ordf.bordet med fr v Johan Stenström, Bengt af Klintberg, Annlis Palmqvist och ordf. På det sjunde syns hedersledamoten Gert Jeppsson i övre vänstra hörnet, medan parentatören Peter Löwegren knäpper händerna och Per Olofsson lyssnar andäktigt. På det åttonde karamellpresenterar Johan Stenström Lukasgillet. På det nionde introduceras Jämmt skägg, dvs ämnet för kvällen, och på det tionde får talaren som traditionen bjuder en flaska churchillsk Pol Roger.

1. Måltiden är på gång

2. I spänd förväntan

3. Den som väntar på nått gott

4. Kyckling a la Gås smakar bra

5. Heimdall- sångarna Roland Rydell, S Ola Thulin, Per Alm & Stig Persson med ordf.bordet i bakgrunden

6. Ordf-bordet med Johan Stenström, Bengt af Klintberg, Annlis Palmqvist och ordföranden

7. Heders- ledamoten Gert Jeppsson i övre vänstra hörnet medan parentatören Peter Löwegren knäpper händerna och Per Olofsson lyssnar andäktigt

8. Johan Stenström presenterar kvällens karamell -Lukas-gillet.jpg

9. Bengt af Klintberg föreläser om Jämnt skägg.jpg

10. Talaren avtackas som traditionen bjuder med en flaska Pol Roger.jpg